

REMISSVAR SOU 2023:18

Värdet av vinden- vem bär kostnaden?

SAMMANFATTNING

När en storskalig vindkraftsexploatering sker kommer fastigheter i omgivningen att falla i värde. Den saken är numera vetenskapligt klarlagd. Det innebär att sakägare kommer att drabbas av en ren förmögenhetsskada som kan vara betydande. Skadan är förutsägbar och därför i rättslig mening avsiktlig. Konkret innebär detta att vindindustrin tillåts parasitera på enskildas egendom på ett sätt som strider mot grundläggande rättsregler.

Utredningen har dragit den felaktiga slutsatsen att ett system som utgår från intrångsersättning "skapar en alltför negativ ansats, med fokus på vindkraften som skadevällande, i stället för värdeskapande".

Den retoriska ansatsen medför att de problem en vindkraftsetablering orsakar, och som lett till ett allt starkare lokalt motstånd, över huvud taget inte behandlas i utredningen.

Detta remissvar bygger på förutsättningen att den som vållar en skada skall ersätta den som lidit skada - och avviker därmed från vad som föreslås i utredningen.

FÖRENINGEN MOTVIND SVERIGE

MADELEINE STAAF KURA
ADVOKAT HANS KINDSTRAND
LENA LILLIÉR
KARIN BÅNGMAN
MARIA VEMDAL CIV. ING

Innehåll

1. Inledning.....	1
2. Intäktsdelning eller ersättning för skada.....	3
3. Värdeminskning på fastigheter i gruppstationens omgivning.....	4
4. Sakägare – närboende och rätt till inlösen.....	6
5. Finansieringsvillkor för lokalsamhället	8
6. Kommunen	9
7. Finansieringsvillkor och investerarintresset.....	10
8. Processuella frågor	10
9. Tidsutdräkt – avsaknad av rättsmedel – avsaknad av en opartisk och rättvis rättegång inom skälig tid.....	11
10. Slutsatser	12
Bilaga 1	12
Bilaga 2	12
Bilaga 3	12

1. Inledning

Under senare år har S-MP regeringen tillsatt olika utredningar som syftat till att möjliggöra en snabb och kraftfull utbyggnad av vindkraften. Fokus har varit att begränsa kommunernas inflytande, möjligheten till ett snabbare tillståndsförfarande och nu senast hur olika ”incitament” kan skapa acceptans för vindkraftsetablering, som möter ett allt starkare lokalt motstånd. Med facit i hand kan man konstatera att ingenting av värde utträttats. Den tid som på detta sätt förslösats, borde istället ha inriktat sig på att utreda hur ett robust fossilfritt elsystem kan byggas för framtiden. Påståendet att vindkraften behöver byggas ut för att vi ska klara Sveriges framtida energiförsörjning är politiskt önsketänkande, där systemkrav och sakägarperspektiv inte existerar.

Vi noterar med tillfredsställelse att regeringen nu i augusti lämnat direktiv som går ut på att vi ska ”återuppbygga ett robust elsystem... (som kan) försörja landets hushåll och företag med el årets alla dagar. Fysikens lagar måste stå i centrum”.

Som utredaren och ansvarigt statsråd konstaterade på den pressträff där utredningens förslag presenterades, kommer de förslag som utredningen lämnar, inte att lösa det problem som var utredningens primära uppgift, nämligen att öka den lokala acceptansen för en vindkraftsetablering.

Utredningen har emellertid en stor förtjänst – Utredningen tydliggör att hushåll och fastighetsägare är viktiga och legitima parter vid en vindkraftsexploatering.

Vad som hittills utmärkt en vindkraftsexploatering är vindindustrins totala brist på respekt för andra människors egendom och välbefinnande. Det lokala motstånd som numera regelmässigt möter ett vindkraftsprojekt har sin grund i vindindustrins arrogans och sakägarnas rättslöshet.

Vi välkomnar att en utredning tagit sig an det uppenbara problemet med att lokalsamhället inte godtar dessa maktövergrepp. En av utredarna har i efterhand framhållit:

”Vindkraft är per definition en typisk not in my backyard-fråga” – dvs invånare motsätter sig lokalt utvecklingen enbart eftersom den ligger nära dem. De skulle tolerera eller stödja den om den byggdes längre bort. Det är en felaktig utgångspunkt. Vad det handlar om är enskildas egendomsskydd, rättssäkerhet och grundlagsskyddade rättigheter. Det är sannolikt den felaktiga utgångspunkten, att det handlar om en ”not in my backyard-fråga”, som gör att betänkandet hamnar i felaktiga slutsatser.

De förslag som vi lämnar innebär att en vindkraftsetablering inte kommer att möta samma lokala motstånd som hittills. Den som är drabbad av en vindkraftsexploatering ska ges de ekonomiska förutsättningar som krävs för att flytta och skaffa ett annat likvärdigt boende.

Kommunen behöver i det läget inte utgå från den lokala opinionens inställning utan kan hantera frågan om tillstyrkan utifrån perspektivet lämplig markanvändning.

Betänkandet framstår i allt väsentligt som resultatet av en förhandling mellan utredaren och vindindustrin, där vindindustrins ”investeringsintresse” varit en central utgångspunkt. Det är möjligt att vindkraftens bristande lönsamhet inte möjliggör större åtaganden än de förslag som utredningen kommit fram till. Det framhålls i debatten att vindkraft är det billigaste sättet att få fram ny el. Av detta borde följa att vindindustrin har råd att betala ersättning för den skada som en vindkraftsetablering orsakar fastigheter i etableringens omgivning.

Har vindindustrin inte råd att betala och göra rätt för sig, ska vindindustrin inte heller driva verksamheten, då denna i grunden skall vara vinstdrivande och ombesörjas av privatekonomiska vinstintressen. Vi noterar här att vindindustrin inte har någon leveransplikt varför verksamheten de facto primärt syftar till att generera vinst åt de företag som driver verksamheten. I den allmänna debatten framförs vanligen att en planerad gruppstation kan försörja si och så många hundra tusen hushåll med hushållsel (dvs undantaget varmvatten och uppvärmning). I verkligheten exporteras huvuddelen av den el som vindindustrin producerar. Varför den som har oturen att få en vindindustri som närmaste granne tvångsvis ska finansiera verksamheten är svårt att förstå. I den allmänna debatten efter nedstängningen av Ringhals 1 och 2 har tydligt framgått att det är ”marknaden” som avgör vilka kraftslag som ska byggas. Detta framgår även tydligt i Tidö-avtalet.

2. Intäktsdelning eller ersättning för skada

För att kunna lösa ett problem måste man först formulera problemet. Lokalt motstånd mot en vindkraftsetablering beror på att vindkraften sänker värdet på sakägarnas fastigheter och dramatiskt förändrar deras livssituation. Att en vindkraftsetablering orsakar en värdeförstöring på fastigheter i omgivningen är numera väl utredd. Skadan/förmögenhetsskadan är en förutsebar effekt av etableringen och därför i rättslig mening avsiktlig. Den skadan avser vindindustrin inte att ersätta. Oviljan att diskutera skada/vållande kommer till tydligt uttryck i betänkandet. Där sägs bl

a att ett system som utgår från intrångsersättning

- ”skapar en alltför negativ ansats, med fokus på vindkraften som skadevållande, i stället för värdeskapande och
- kommer att aktualisera frågor om fastigheters värde och värdeminskning, som leder till förväntningar och besvikelser hos de närboende på ett sätt som inte är gynnsamt för den lokala acceptansen.”

Det här är – försiktigt uttryckt – retoriskt nonsens, som medför att grundfrågan – rätt till ersättning för skada förnekas – vilket i sin tur medför att grundproblemet över huvud taget inte behandlas av utredningen.

Förslaget utgår sålunda från att den retoriska förutsättningen – vindkraften är värdeskapande – är viktigare än en korrekt juridisk hantering, dvs att det låter bra är viktigare än att det blir rätt. Regeln ”ändamålet helgar medlen”, är med andra ord betänkandets överordnade intresse.

Det grundläggande problemet – att vindkraften sänker värdet på sakägarnas fastigheter och dramatiskt förändrar deras livssituation – måste utvecklas och förtydligas, om man seriöst vill komma till rätta med det grundproblem som är den uppenbara orsaken till lokalt motstånd mot vindkraft.

Förslagen strider i väsentliga delar mot generella rättsregler. Utgångspunkten bör vara att regelförändringar skall anpassas till vår grundläggande rättsordning – utan positiv särbehandling av vindkraften. T ex torde förslaget till tvångsrekrytering av delägare till ett eller två vindkraftverk – låt vara med obetydlig andel och med försumbar ekonomisk avkastning – närmast motverka de ofrivilliga delägarnas acceptans av en näraliggande gruppstation. Den ordning som nu föreslås bli lag påminner om den ordning som gällde vid skogsbolagens härjningar bland Norrlands skogsbönder vid förra sekelskiftet. En verksamhet som brukar gå under benämningen Baggböleri och som än i dag avsatt spår i lagstiftningen genom Jordabalken 7 kap 5 §.

Att få närboende att känna sig lurade är ingen bra utgångspunkt om syftet är att skapa acceptans för vindkraften.

Sammanfattningsvis behöver de bestämmelser som gäller ersättning till sakägare och bestämmelserna om inlösen anpassas till svensk rättsordning. Detta kan ske genom att gällande regelverk tillämpas genom några få justeringar i Miljöbalken.

3. Värdeinsänkning på fastigheter i gruppstationens omgivning

Utredningen konstaterar

”I vår forskningssammanställning om vindkraftens effekt på näraliggande fastighetsvärden (se bilaga 11), visar en klar majoritet av de europeiska forskningsstudierna att fastighetsvärdet går ned när en vindkraftspark etableras i närheten.”

Det finns för svenska förhållanden två seriösa studier som fastställer att det är så även i Sverige. Prof Mats Wilhelmsson och prof Hans Westlund. The Socio-Economic Cost of Wind Turbines: A Swedish Case Study juni 2021 (KTH-utredningen). Där sägs i den inledande sammanfattningen:

”Våra slutsatser visar tydligt en relativt betydande kapitalisering och att denna kapitalisering är relativt lokal, inom åtta kilometer från vindkraftverket. Stora vindkraftverk, eller stora samlingar av vindkraftverk i vindkraftsparker, ger en större inverkan på den socio-ekonomiska kostnaden för lägre fastighetsvärden”.

Resultatet i KTH-utredningen har bekräftats i Prof Mats Wilhelmssons efterkommande studie Valuating the negative externality of wind turbines: traditional hedonic and difference-in-difference approaches från juni 2022, där närmare 600 000 svenska fastighetstransaktioner under åren 2005 till 2018 ligger till grund för slutsatsen.

Det är med andra ord klarlagt ”att fastighetsvärdet går ned när storskalig vindkraft etableras i närheten”. Denna värdenedgång benämns på juristspråk för ”ren förmögenhetsskada”. Grundläggande i all skadeståndsrätt är att den skadelidande skall försättas i samma ekonomiska situation som om skadan aldrig inträffat. Utredningens förslag avviker här från svensk rättsordning på ett sätt som inte kan accepteras.

Utgångspunkten för en blivande lagstiftning måste vara att den tillgodoser den rättsordning som följer av egendomsskyddet i Regeringsformen 2:15, Europakonventionen första tilläggsprotokollet art 1 och i EU-stadgan art 17. Vilka de närmare bestämmelserna är framgår av advokat Hans Kindstrands PM 2023-07-01 (Bilaga 1).

Utgångspunkten är också att exploatören vid en vindkraftsetablering avsiktligt tillfogar näraliggande fastigheter en ren förmögenhetsskada. Även om den primära avsikten inte är att skada, är den på objektiva grunder en förutsebar effekt av vindkraftsetableringen och därför i rättslig mening ”avsiktlig”.

HD uttalar i avgörandet den 28 december 2021 i mål nr T 1858-21 bl a följande:

”I det sammanhanget kan framhållas att det av egendomsskyddet i 2 kap. 15 § regeringsformen (jfr även artikel 1 i första tilläggsprotokollet till Europakonventionen) får anses följa en skyldighet för det allmänna att se till att enskildas skydd för sin egendom upprätthålls i förhållande till andra enskilda”.

Av ovanstående följer, att den ersättning som skall utgå till fastighetsägare i etableringens omgivning skall följa svensk rättsordning, vilket konkret innebär att drabbade fastighetsägare skall erhålla ersättning för sin skada, beräknat på det sätt skadestånd sedanligen beräknas, alternativt att deras fastighet får lösas in.

I utredningen noteras (s 148 ff)

”32 kap. 1 och 3 §§ miljöbalken ger rätt till skadestånd för miljöskada. Sådan kan bland annat utgå för ljudemissioner och andra störningar som sänker fastighetsvärdet.

Denna bestämmelse kan i sig vara tillämplig på förhållandet mellan en vindkraftspark och den som äger en näraliggande bostadsbyggnad, det vill säga samma förhållande som intäktsdelningen omfattar.

De båda regelverken förhåller sig till varandra på så sätt, att intäktsdelningen kommer att minska (eller utsläcka) en eventuell ersättningsgrundande skada. Detta behöver inte regleras särskilt, utan följer av att skadebedömningen enligt skadeståndsrätten ser till den skadevållande verksamhetens samlade effekt på den skadelidande.

Om skadan är så mycket större än nuvärdet av intäktsdelningen, att den inte skäligen bör tålas med hänsyn till vissa i miljöbalken angivna förhållanden.”

Den här beskrivningen avviker från sedvanligt sätt att resonera. Först uppkommer fråga om ersättning för skada. Om exploatören därutöver gör en vinst på förfarandet uppkommer fråga om vinstdelning. (Se t ex Fastighetbildningslagen 5 kap 10 § och följande).

Miljöbalken 32 kap innehåller i det här sammanhanget flera problem.

- Den ger inte den skadelidande tillgång till rättsmedel och en rättvis rättegång, något som strider mot Regeringsformen, Europakonventionen och EU-stadgan.
- Bestämmelserna i 32 kap förutsätter att den ersättningsgilla skadan *orsakats av en verksamhet* som bedrivs på en fastighet. Från det att ett vindkraftsprojekt offentliggörs, t ex genom inbjudan till samråd, och fram till dess någon vindkraftsverksamhet bedrivs, tar det i normalfallet 10 – 15 år. Under den tiden är närboende helt rättslösa. Någon ändring på den saken föreslås inte.

Att den av Utredningen föreslagna ordningen skulle vara ”gynnsamt för den lokala acceptansen” framstår som rent önsketänkande.

Utredningens påstående

”Förslaget överensstämmer med de skyldigheter som följer av Sveriges anslutning till Europeiska unionen”

är inte heller korrekt eftersom förslaget strider mot artiklarna 17 och 47 i EU-stadgan.

Sammanfattningsvis Ersättning skall utgå för den skada som vindkraftsföretaget orsakar fastigheter i sin omgivning. Grundläggande i all skadeståndsrätt är att den skadelidande skall försättas i samma ekonomiska situation som om skadan aldrig inträffat. Den parallella lagstiftning som föreslås avstyrks.

4. Sakägare – närboende och rätt till inlösen

Sakägarbegreppet är sedan länge väl utrett. ”Sammanfattningsvis anses som sakägare enligt miljöskyddslagen den vara som kan tillfogas skada eller utsättas för annan olägenhet genom den miljöfarliga verksamheten.” ... ”En generös tillämpning är således avsedd.” (Prop 1997/98:45 Del 1, Sid 484 och sid 485)

Utredningen inför nu ett helt nytt begrepp – **närboende**. Sakägare i rättslig mening behandlas därefter över huvud taget inte. Närboende är den som äger en bostad inom 2 – 3 km från ett vindkraftsverk – något beroende på vindkraftverkets höjd. Det här är en avgränsning som inte svarar mot nuvarande rättsordning och som avviker från gällande rätt på ett sätt som inte kan accepteras. Ny lagstiftning bör så långt möjligt utgå från redan etablerade begrepp, (sakägare, skada etc) och inte hitta på nya vars betydelse med säkerhet kommer att bli omdiskuterad och föremål för rättsliga prövningar. Den som berörs är sakägare och om en sakägare lider skada är han berättigad till ersättning för sin skada. Att en närboende sakägare kan påfordra att hans fastighet löses in är i och för sig en korrekt ståndpunkt. Det finns i MB 32 kap bestämmelser om detta. Utredningens förslag att sakägaren skall utsättas för negativ särlösning för det fall en inlösen sker på grund av en näraliggande vindkraftsetablering saknar grund. När det gäller inlösenproblematiken har betänkanudet så stora brister att en helt annan ordning måste utarbetas.

Problemet med att samhällsutvecklingen ibland förutsätter att allmänintresset måste överordnas enskildas intresse har rättsordningen försökt lösa i vart fall sedan 1809 års regeringsform. Den expropriationslagstiftning som vuxit fram är en rättighetslagstiftning som syftar till att ge den enskilde ett egendomsskydd. Äganderätten är en oerhört viktig funktion i vårt moderna samhälle. Majoriteten av Sveriges befolkning bor i ett småhus som någon i familjen äger. Svenska hushåll är högbelånade och den stora delen av hushållens belåning avser bostadslån. I vårt ekonomiska system utgör den hypotekariska panträtten en grundbult. Det innebär att det finansiella systemet förutsätter att extraordinära händelser i form av markintrång som drabbar enskilda skall vara förutsebara och kalkylerbara och att de ska ersättas när de är nödvändiga.

När nuvarande regler för inlösen tillkom (se SOU 2008:99 och prop 2009/10:162) diskuterades ingående dels betydelsen av egendomsskyddet, dels ersättningsreglernas utformning. Där konstaterades bl.a

(prop sid 48) ”Lagstiftningen är utformad utifrån att det allmänna som huvudregel är expropriand, och den innehåller därför särlösningar för att ta till vara allmänna intressen och undvika överkompensation av enskilda med allmänna medel. Detta har bidragit till att exproprianden, oavsett om denna utgörs av det allmänna eller av någon enskild, i ersättningshänseende har tillerkänts en stark ställning (se t.ex. presumtionsregeln i 4 kap. 3 § expropriationslagen). En sådan utformning av regleringen framstår inte som lika godtagbar när samhällsutvecklingen har lett till att bägge parter i allt fler fall utgörs av enskilda. I synnerhet är detta fallet när expropriandens verksamhet är vinstdrivande.”

(prop sid 66) ”Tvångsvisa ianspråktaganden av mark bör göras på mer marknadsmässiga villkor. Det procentuella påslaget är avsett att ge fastighetsägaren ersättning som motsvarar det s.k. individuella värdet. Med begreppet individuellt värde avser utredningen det pris till vilket fastighetsägaren är beredd att frivilligt sälja fastigheten utan hot om expropriation. Detta värde torde enligt utredningen regelmässigt vara högre än marknadsvärdet”.

Lagstiftaren fann det motiverat med ett påslag om 25 procent av löseskillingen, en bestämmelse som därefter infördes i expropriationslagen 4 kap 1 §.

Utredningen har inte berört, vare sig hur den nuvarande ordningen eller den föreslagna ordningen långsiktigt kommer att påverka samhällsekonomin och de enskilda hushållens möjligheter att framgent kunna välja och finansiera sitt boende. Varför den privata vindindustrin skall ha en gynnande särregel vid inlösen är svårt att förstå. Utredningen förslag att det påslag om 25 procent som generellt gäller vid expropriation inte ska tillämpas när vindkraftsföretag löser in närboendes fastigheter svarar inte mot det egendomsskydd som generellt gäller. Noterbart är att den restriktiva hållning i ersättningsfrågan som gällde före 2011 års reform hade sin grund i att ersättningen skulle betalas av det allmänna och att påslaget om 25% bl a motiverades av att inlösande part framgent ofta kunde förväntas vara ett vinstdrivande företag.

Utredningens motivering att vindkraftsparker "vars påverkan på sin omgivning har prövats och godkänts i en miljöprövning. Området runt parken är visserligen förändrad, men alltjämt enligt gällande normer, en godtagbar boendemiljö" (sid 152) utgör inte grund för att ändra den idag lagfästa ordningen. Utredningens ståndpunkt att den som blir inlöst skall kunna ordna ett *någorlunda* likvärdigt boende visar att utredare inte förstått grundläggande skadeståndsrättsliga principer. Den skadelidande ska försättas i samma ekonomiska situation som om skadan aldrig hade inträffat.

Sammanfattningsvis: Allmänna expropriationsrättsliga regler skall tillämpas vid inlösen av de fastigheter som blivit onyttiga för ägaren t ex genom att de hamnat inom ett alltför kort avstånd från ett vindkraftverk. Ändringen bör införas i MB 32 kap 11 §.

5. Finansieringsvillkor för lokalsamhället

Utredningen framför uppfattningen att lokalsamhället skulle bli mer positivt inställt till vindkraft om det fanns en fastställd ersättning som ska gå till samhällets fritids- och kulturliv.

Lokalsamhället definieras i utredningen i svävande ordalag som förenings- och näringsliv, infrastruktur samt natur- och kulturmiljöer som påverkas av "den förändring av landskapsbilden som en vindkraftspark innebär".

Utredaren vill alltså förminska betydelsen av att en bygd slås sönder genom att antyda att det enbart handlar om en "förändring av landskapsbilden". Det är en mycket tondöv tolkning.

Man glömmer att det finns människor bakom dessa formuleringar. Människor i glesbygd har antingen valt att stanna kvar eller flytta dit eftersom de vill leva i den miljö glesbygden erbjuder. I fjäll- och skogslänen bor man för att man vill leva nära naturen.

Närheten till naturen innebär att man när som helst tar sig ut i skog och mark, man jagar, fiskar, åker skidor, skoter eller cyklar. Man plockar bär och svamp. Man umgås med vänner i en båt eller runt en eld i en slagbod. Man flyttar till glesbygd för att barnen ska få växa upp nära naturen och man hittar sätt att försörja sig trots att utbudet av jobb inte är lika stort som i staden, många skapar försörjning i besöksnäringen där naturen är en avgörande faktor för framgång. Man gör ett aktivt val att bo i glesbygd eftersom man får energi av tystnad, en aktiv fritid, stjärnklar natthimmel och närheten till naturen.

Utredningens menar att en symbolisk summa pengar till nya fotbollsmål kan ersätta att dessa livsavgörande värden går förlorade vilket är en grov missuppfattning.

Oavsett om dessa pengar med syfte att rättfärdiga ödeläggelsen kallas bygdepeng, finansieringsvillkor eller mutor, så kan de aldrig ersätta den förlust av livsrum som en vindkraftspark orsakar. Vindkraften slår för all framtid sönder hela den miljö landsbygdens människor levt i och av, sedan vi befolkade vårt land.

I landsbygden är man van vid - och beroende av - att samarbeta och hjälpas åt. Vindkraften slår även sönder detta grundfundament i glesbygdens livsvillkor. Vindkraft skapar motsättningar och konflikter. Att styrelsen i en hembygdsförening ser positivt på ett bidrag till verksamheten samtidigt som några av deras medlemmar får lägga ner sina företag eller flytta från sina gårdar för att vindkraften flyttar in, skapar livslånga konflikter.

Sammanfattningsvis: En symbolisk peng till föreningslivet rättfärdigar inte att man för all framtid slår sönder den natur och miljö som människor och djur är beroende av på landsbygden.

6. Kommunen

Utgångspunkten är att en kommun har ett helhetsansvar för sina medborgare ur ett socialt, ekonomiskt och miljömässigt perspektiv, enligt Agenda 2030 mål nr 3.

Att kommunerna äger rådighet över mark- och vattenanvändning är väl etablerat och del av svenskt statskick. Därmed följer, och skall alltid följa, att kommunerna har full rätt att säga nej till en exploatering som gör anspråk på markanvändning inom kommunens gränser. Detta gäller alla etableringar och just vindkraft skall inte särbehandlas.

Under senare tid har kommunerna uppmärksammat att den formella tillståndsprövningen hos Miljöprövningsdelegationen (MPD) på Länsstyrelsen, vid prövning av en vindindustri i kommunen, aktualiserar nya frågor som kommunen måste hantera.

Det övergripande systemansvaret ligger på den myndighet som regeringen bestämmer (Svenska Kraftnät) och är sålunda inte någon kommunal eller regional angelägenhet.

Vad en kommun ska syssla med framgår av 2 kap i kommunallagen. I 2 kap 2§ sägs

”Kommuner och regioner får inte ha hand om sådana angelägenheter som enbart staten, en annan kommun, en annan region eller någon annan ska ha hand om”.

Grundregeln är sålunda att kommunerna inte har och inte ska ha något generellt ansvar för landets energiförsörjning. Elenergi produceras, distribueras och handlas på EU:s inre marknad. Produktion ska ske där förutsättningar för elproduktion är bäst. Det går inte att öronmärka el i ett centraliserat system, så begreppet ”närproducerad el” är felaktigt och används sannolikt av utredarna för att det är ett välklingande modeord.

Vad som behövs lokalt och regionalt är planerbar baskraft, inte intermittent vindkraft, samt lokal hänsyn till system- och beredskapskrav. Hänsyn ska härvid tas till kravet på teknikneutralitet.

Vindindustrin har inte längre tillgång till det överraskningsmoment som tidigare föranlett kommunerna att utan närmare eftertanke tillstyrka en vindkraftsetablering. Ett påstående från vindindustrin – att en vindkraftsetablering inte har någon påverkan på värdet av omgivande fastigheter – har visat sig vara osant, men har tidigare tagits för gott.

Den rättsliga diskussionen handlade intill nyligen bl a om när en kommun senast kan återta en tidigare lämnad tillstyrkan. MÖD har nu genom dom 2023-08-11 i mål nr M 5427-22 klarlagt att kommunens tillstyrkan krävs fram till dess att tillståndsbeslutet vunnit laga kraft – dvs att den lokala demokratin är av överordnat intresse.

Utredningen beskriver kommuners avstyrkan som ”omsorg om den lokala gruppen”. Att använda ett ord som ”omsorg” när det faktiskt handlar om att de lokala politikerna lyssnar till sina väljare i lokala frågor, är direkt nedlåtande. Sverige har både kommunal- och riksdagsval, och invånare i kommunerna väljer sina representanter med förtroende för att de driver sin politik lokalt med sina invånares bästa framför ögonen.

Sammanfattningsvis: Att kommuner numera allt oftare säger nej till en vindkraftsetablering är ett tecken på att den lokala demokratin faktiskt fungerar.

7. Finansieringsvillkor och investerarintresset

Betänkandet är ett i raden av uttryck för att vindindustrin ägnar sig åt ideell verksamhet och som därför behöver gynnande särregler. Så är det emellertid inte. Verksamhetens/el-produktionens syfte är att lämna avkastning på sysselsatt kapital i konkurrens med övriga energislag. Hur verksamheten fungerar ekonomiskt är i flertalet fall dolt bakom utlandsbolag som äger ett svenskt driftsbolag med svag balansräkning, där finansieringen till mer än 90 % utgörs av lån.

Utredningens genomgående tema är att "investerarintresset" måste tillgodoses. Dvs för det fall vindindustrin måste betala sina kostnader kanske det inte blir några vindkraftverk över huvud taget, eller tydligare uttryckt: om vindindustrin måste konkurrera på lika villkor finns ingen lönsamhet. Om det blir så, är det värdefull information om att vindkraft inte har någon plats i ett robust energisystem.

Sammanfattningsvis: Vindkraft är inte något självändamål. Om vindindustrin inte kan bära sina egna kostnader har den ingen funktion som energikälla.

8. Processuella frågor

När Miljöbalken kom för drygt 20 år sedan var den i väsentliga delar ett redaktionellt arbete där ett knappt 20 tal befintliga lagar sammanfördes till en sammanhållen balk. Resultatet är inte imponerande och det har från olika håll kommit kritiska kommentarer.

Prof Per Henrik Lindblom har ägnat närmare 800 sidor åt att analysera och förklara miljöprocessens egenheter i den omfattande monografin Miljöprocess I och II som kom redan 2001. Han konstaterar

"Man kan med visst fog hävda att avsikten med ML var att (de allmänna) domstolarna i stort sett skulle förlora betydelse för den enskildes immissionsskydd, åtminstone vad gäller tillåtlighetsfrågor. Och när man tar del av resultatet av det omfattande statliga utredningsarbete som ägt rum på miljörettens område under senare år får man ibland en känsla av att fråga om domstolsprövning "i snäv mening" inte ens ingår i det miljörettsliga utredningsväsendets föreställningsvärld".

Det vindkraftsmotstånd som i lokalsamhällena byggts upp, har enligt vår bedömning sin grund i just detta. Att ställa enskilda utan rättsskydd är ingen bra idé om man vill att en vindkraftsetablering skall vinna lokalbefolkningens acceptans. Den arrogans och likgiltighet för de människor som drabbas och som tydliggörs i hans uttalande, kommer nu som en tråkig konsekvens av att vi i Sverige har medborgare som är välutbildade och väl insatta i den demokratiska värdegrund som genomsyrar dagens samhälle.

Felen i den nuvarande ordningen grundas i huvudsak på tre omständigheter

- Tidsutdräkt
- Avsaknad av rättsmedel
- Skada som förnekas, alternativt förlöjligas och bagatelliseras

9. Tidsutdräkt – avsaknad av rättsmedel – avsaknad av en opartisk och rättvis rättegång inom skälig tid

Miljöbalken bygger på en uppdelning av det rättsliga förfarandet i två delar.

- Först prövas tillståndsfrågan
- Först därefter kan frågan om ersättning för den som anser sig lida skada prövas och dessutom först när den ersättningsgilla skadan *orsakats av en verksamhet* som bedrivs på en fastighet.

Tillståndsfrågan – Från samråd tar det i normalfallet 10 – 15 år innan en gruppstation etablerats och blivit driftsatt. Den process som leder till ett miljötillstånd innebär konkret att den sakägare som är berörd inte har rätt att framställa några egna anspråk i den rättegången. Han måste själv finansiera utredningar och juridiskt biträde om han motsätter sig ett miljötillstånd. Ordningen är att sökandesidan presenterar några hundra sidor MKB och div utredningar i syfte att få sökt tillstånd. Den sökta etableringen sker i vinstsyfte. Den presumtive verksamhetsutövaren har i sammanhanget mycket stora ekonomiska resurser. Utredningen utförs av specialiserade konsulter som betalas av sökanden. På den sida som berörs av etableringen finns ingen expertis, inget juridiskt stöd och inga ekonomiska resurser att tala om. Obalansen är uppenbar.

Miljöprövningsdelegationen har ingen egen expertis som kan sakgranska den utredning som sökanden presenterat, utan får nöja sig med att förlita sig på de utredningar som sökanden gjort. Samma sak torde gälla i överprövande instanser MMD och MÖD. I miljöbalken 25 kap 1§ klarläggs att bestämmelserna i rättegångsbalken inte gäller i ansökningsmål – dvs bl a i mål om miljötillstånd för etablering av vindkraft. Det innebär i praktiken att vardera parten får svara för egna utrednings- och rättegångskostnader. Det innebär i sin tur att den sakägare som motsätter sig en vindkraftsetablering i sitt närområde, för att freda sitt boende, får räkna med att själv få betala de konsulter och jurister som kan granska ansökan och biträda i processen. Kostnaden för en sakkunnig motutredning som drivs i MPD, MMD och MÖD torde i normalfallet bli betydande. Såvitt känt biträds sakägare i praktiken aldrig av juridisk kompetens, sannolikt på grund av att sakägarna saknar de finansiella resurser som krävs. Den ekonomiska, tekniska och juridiska obalansen mellan parterna i ansökningsmålet kan närmast beskrivas som pinsam och ovärdig en rättsstat.

Skadeståndsfrågan – Det finns i teorin en möjlighet för en drabbad sakägare att enligt miljöbalken 32 kap föra talan om skadestånd alternativt inlösen, men först när tillståndsfrågan är slutligt avgjord, och först sedan den ersättningsgilla skadan *orsakats av en verksamhet* som bedrivs på en fastighet.

Den här uppdelade processen innebär att en missnöjd sakägare först efter 10 – 15 år har möjlighet att väcka talan om ersättning alternativt inlösen, och då vid den domstol som tidigare avgjort tillståndsfrågan. En sådan rättegång kan förväntas ta minst fem år i anspråk med ett motgångsvärde för sakägaren i ett härad mellan 5 och 10 milj, för det fall han inte lyckas styrka sin sak – vilket konkret innebär att han som tappande skall svara för såväl motpartens och egna rättegångskostnader.

Under de drygt 20 år som vindkraften etablerats i Sverige har såvitt känt aldrig något sådant mål prövats av domstol. De frågor man därför måste ställa sig är

- Har en berörd sakägare i praktiken tillgång till rättsmedel?
- Har en berörd sakägare i praktiken tillgång till en rättvis och opartisk rättegång inom skälig tid?
- Är den rättegång som erbjuds en berörd sakägare efter 10 -15 år opartisk och rättvis?

I det praktiska rättslivet är svaret på alla tre ovanstående frågor NEJ! Vilket konkret innebär att Sverige inte uppfyller kriterierna för en rättsstat så som de formulerats i Regeringsformen, Europakonventionen och EU-stadgan.

Att inte tillgodose berörda sakägare med ett rättsenligt egendomsskydd, att inte tillhandahålla relevanta rättsmedel, att inte tillhandahålla tillgång till en opartisk och rättvis rättegång inom skälig tid är vart och ett rekvisit som ger den drabbade rätt till grundlagsskadestånd enligt skadeståndslagen 3 kap 4§.

10. Slutsatser

- Betänkandets författningsförslag bör inte leda till lagstiftning
- Den nuvarande ordningen vid vindkraftsetableringar är inte förenlig med rättsstatens principer.
- I avvaktan på att rättighetsfrågorna utreds bör några nya vindkraftsetableringar inte komma till stånd.

Bilaga 1

PM 2023-07-01 ang Kränkning av mänskliga rättigheter vid vindkraftsetableringar, av adv Hans Kindstrand

Bilaga 2

Betänkandets författningsförslag bör inte leda till lagstiftning

Egna författningsförslag

Bilaga 3

Övriga synpunkter